

MUZAFFERÜDDİN ŞAH

(مظفر الدین شاه)

(1853-1907)

**Kaçar hükümdarı
(1896-1907).**

25 Mart 1853'te Tahran'da doğdu. Nâsırüddin Şah'ın dördüncü oğlu olup annesi, Feth Ali Şah'ın torunu Şükûhüssaltana'dır. Nâsırüddin Şah'ın daha önce veliaht olarak belirlenen iki büyük oğlu Muizzüddin ve Muhammed Kâsım'ın vefatı üzerine 1862'de veliaht tayin edildi. 1865'te henüz on iki yaşında iken Azerbaycan valisi oldu. Bu görevi devam ederken babası 1 Mayıs 1896'da suikasta uğrayarak öldürülünce Tahran'da 8 Haziran 1896'da tahta geçti.

Muzafferüddin Şah'ın saltanat yılları, sadece İran'ın değil bütün İslâm dünyasının sömürgeci devletlerin baskısı altında bulunduğu sıkıntılı bir döneme rastlar. İran bir taraftan Rus ve İngiliz rekabetinin arasında bunalırken diğer taraftan içeride siyasi ve iktisadî başarısızlıklar merkezî hükümetin otoritesini iyice zayıflatmış, eyaletler denetimden çıkmış, Şii ulemâsı ile iş birliği halindeki modernist muhalefet baskılarını iyice arttırmıştı. Muzafferüddin Şah bu zorluklarla baş edebilecek durumda değildi. Özellikle babasının suikast sonucu hayatını kaybetmesi onu da etkilemişti; ayrıca sağlığı da bozuktur.

Tahta geçtikten sonra ülkenin içinde bulunduğu durumu düzeltebilmek için hükümetin teklif ettiği yeni idarî yapılanma programı çerçevesinde öncelikle gümrükleri tanzim için Belçikalı görevlilerin ülkede istihdam edilmesine izin verdi; böylece gümrük gelirleri yükseldi, ancak bu duruma halk ve tüccarlar tepki gösterdi. Ülkenin giderek yabancıların kontrolüne girdiği şeklindeki kanaatler kuvvetlendi. Gelir temini gayesiyle başta petrol olmak üzere bazı kaynakların Batılılar'a imtiyaz olarak verilmiş olması, bozulan ekonomik dengeler için Rusya ile 1900 ve 1902'de yapılan iki borç anlaşması da şaha karşı tepkilere yol açtı. Alınan borçların yerinde kullanılmamasının yanında şahın 1900, 1902 ve 1907'de sağlık sebepleriyle yaptığı üç Avrupa seyahatinin masrafları tepkileri daha da yoğunlaştırdı.

Alınan tedbirlere rağmen ülkede merkezî hükümetin otoritesi sağlanamadığı gibi yer yer karışıklıklar baş göstermeye başladı. Ayrıca binlerce kişinin ölümüne

sebebi olan bir kolera salgını yaşandı. Bu şartlarda 1905-1906 meşrutiyet hareketi gelişti. Anayasa taraftarları yazılı bir anayasa ve seçilmiş bir parlamento istiyordu. 7 Ekim 1906'da meclis toplandı. Sağlığı gittikçe kötüleşen Muzafferüddin Şah 30 Aralık'ta Kânûn-ı Esâsî'yi imzaladıktan kısa bir süre sonra vefat etti (24 Zilkade 1324/9 Ocak 1907). Bazı kaynaklarda bu tarih 19 veya 25 Zilkade (4 veya 10 Ocak) olarak kaydedilmektedir.

Muzafferüddin Şah'ın saltanatının ilk yıllarında İran - Osmanlı ilişkileri, Nâsırüddin Şah suikastının azmettiricisi olarak itham edilen ve İstanbul'da ikamet etmekte olan Cemâleddin-i Efgânî'nin iadesi meselesi yüzünden diplomatik gerginlik içinde geçti. Efgânî'nin vefatıyla normale dönen ilişkiler şahın 1900'de İstanbul ziyaretiyle tamamen düzeldi. Fakat bu durum fazla uzun sürmedi ve Osmanlılar'ın Şii ulemâsı ile irtibatı, zaman zaman görülen sınır anlaşmazlıkları İran tarafından tepkiyle karşılandı. Bununla birlikte her iki ülkenin bu dönemde yenilikçi hareketlerin yoğunlaştığı bir ortamda bulunması, dikkatlerin daha çok iç meselelerde toplanması ciddi bir hadisenin vukuunu önledi.

BİBLİYOGRAFYA :

E. G. Browne, *The Persian Revolution of 1905-1909*, Cambridge 1910, s. 52, 98-100, 133, 415-417; R. Furon, *la Perse*, Paris 1938, s. 162-164; Nejat Göyünç, "Muzafferüddin Şah ve II. Abdülhamid Devrinde Türk-İran Dostluk Tezahürleri", *İran Şehinşahlığı'nın 2500. Kuruluş Yıldönümüne Armağan*, İstanbul 1971, s. 164-165; G. M. Wickens, "Shah Muzaffar al-Din's European Tour A.D. 1900", *Qajar Iran: Political, Social and Cultural Change, 1800-1925* (ed. C. E. Bosworth - C. Hillenbrand), Edinburgh 1983, s. 34-47; D. Wright, *The Persians Amongst the English*, London 1985, s. 172-184; M. Cevâd Meşkûr, *Târîh-i İrân-zemin*, Tahran 1366 hş., s. 359-365; Mehdi Bâmdâd, *Şerh-i Hâl-i Ricâl-i İrân*, Tahran 1371 hş., IV, 120-135; Mehdi Melikzâde, *Târîh-i İnkılâb-ı Meşrûtiyyet-i İrân*, Tahran 1371 hş., I, 411; Abbas İkbâl-i Âştîyânî, *Târîh-i Mufaşsal-ı İrân*, Tahran, ts. (İntişârât-ı Kitâbhâne-i Hayyâm), s. 845; Abdollah Mostofi, *The Administrative and Social History of the Qajar Period [The Story of My Life]: From Mozaffar ed-Din Shah to Vosuq od-Dowleh's Anglo-Persian Agreement* (trc. Nayer Mostofi Glenn), California 1997, II, 348-359, 375-378, 382, 458; W. L. Cleveland, *A History of Modern Middle East*, Oxford 1999, s. 140, 141; Mehmed Emin, "İran Tarihçe-i İnkılâbı", *SR*, II-IX/36-218 (1328), s. 192-193; II-IX/40-222 (1328), s. 252-255; Azmi Özcan, "Jamaladdin Afghani's Honorable Confinement in Istanbul and Iran's Demands for his Extradition", *Osm. Ar.*, XV (1995), s. 285-291; R. M. Burrell, "Muzaffar al-Din Şah Kadjar", *EP* (İng.), VII, 818-819; Faruk Sümer, "Kaçarlar", *DİA*, XXIV, 52-53.

AZMİ ÖZCAN

MUZÂRİ

(المضارع)

Aruz sisteminde bir bahir.

Halil b. Ahmed'in aruz sisteminde "müş-tebihe" diye anılan dördüncü dairede dördüncü, klasik genel sıralamada ise on ikinci bahir olarak yer alır (*DİA*, III, 428; IV, 484). Bahrin adı, "benzemek" anlamındaki **mu-zâraat** masdarından türeyen bir sıfat olup "benzeyen" mânasına gelir. İki tef'ilesinden birinin mecmû', diğerinin mefrûk ve-tid olması bakımından Halil b. Ahmed'e göre hafif bahrine veya mefrûk vetidinin ikinci tef'ilesinde bulunması dolayısıyla münserih bahrine benzemesi ya da bu bahir için başka benzeyişler (hezec veya müctes bahirleri gibi) ileri sürülmesi sebebiyle muzâri diye adlandırılmıştır (İbn Reşîk el-Kayrevânî, I, 271; Hatîb et-Tebrîzî, s. 163; Mahmûd Fâhûrî, s. 110).

Tef'ileleri yedi harfli (şübâiyye) bahirlerdendir. Halil b. Ahmed'in daire sisteminde yer alan tam ve sahih şekli bir mısra-da (şatr) "mefâilün fâilâtün mefâilün"dür (ـ - - - / - - - / - - - -). Ancak uygulamada her şatrın son tef'ilesinin düşmesiyle meczû' şekli ve haşiv tef'ilesinin sakin olan yedinci harfinin düşürülmesiyle mekfûf şekli (ـ - - - / - - - -) ya da sakin olan beşinci harfinin düşürülmesiyle makbûz şekli (ـ - - - / - - - -) kullanılır. Bu değişikliğe göre muzâri bahrinin bir şatırda ya "mefâilü fâilâtün" veya "mefâilün fâilâtün" şekilleri kullanılır. Mefâilün tef'ilesinde murâkabe kuralı gereği bir tef'ilede yan yana gelen iki hafif sebebin (يَ، نَ) sakin harflerinin (يَ، نَ) aynı anda düşürülmesi veya sabit kalmasının câiz olmaması dolayısıyla yukarıda zikredilen iki zihaf kaidesi (keff ve kabz) aynı anda uygulanmaz, bu sebeple de مفاعيل (ـ - - - / - - - -) biçimi yoktur. Aynı şekilde haşiv tef'ilesi olan "mefâilün"ün de tam ve sahih şekli kullanılmaz; onda da geçen iki zihaf kaidesinden birinin mutlaka uygulanması gerekir. Muzâri bahrinin mekfûf şekli (mefâilü) daha yaygındır.

Zeccâc'ın beyanına göre eski Arap şiirinde bu bahirde yazılmış pek az örnek bulunmaktadır. Ahfeş el-Evsat ise bu bahirde meşhur bir Arap şairinden rivayet edilmiş tek bir kasidenin bile bulunmadığını ve dolayısıyla bahrin Araplar'a ait bir vezin sayılamayacağını ifade etmiştir (İbnü'd-Demâmî'nî, s. 209; Abdürrîzâ Ali, s. 136 vd.).

Halîl b. Ahmed'in sistemini farklı yorumlayıp sadeleştiren İsmâil b. Hammâd el-Cevherî bahirleri bir tef'ilenin belli sayıda tekrarı ile oluşanlar (müfredât) ve iki farklı tef'ilenin belli sayıda birlikte tekrarı ile meydana gelenler (mürekkebât) diye iki gruba ayırmış, muzâri bahrini hezec ile remelin tef'ilelerinden oluşan mürekkeb bahirler arasında zikrederek onu dört tef'ileli meczû' şekliyle kadîm vezinlerden saymıştır (*Kitâbü 'Arûzi'l-varağa*, s. 55 vd., 86; krş. *DîA*, III, 429). Ayrıca Cevherî muzâri bahrinin tef'ilelerinde keff ve kabzdan başka harb, şetr ve habn adları verilen zihaf ka-idelerinin uygulanmasıyla başka değişiklikler ortaya çıktığını örnekleriyle açıklamıştır. Buna göre **مفاعيلن** tef'ilesinde: **a)** Birinci ve yedinci harflerin hazfiyle ahreb şekli olarak **فاعيل** (---ب) elde edilmiş, pratikte ise eşdeğeri olan **مفعول** (---ب) şekline aktarılıp kullanılmıştır; **b)** Birinci ve beşinci harflerin hazfiyle eşter şekli olan **فاعِلن** (---ب) kalıbı elde edilerek kullanılmıştır; **c)** Mecmû' vetidi olan "mefâ'nın ilk harfinin hazfiyle ahrem şekli olan **فاعيلن** (---ب) elde edilmiş, uygulamada eşdeğeri olan **مفعولن** (---ب) şekline aktarılarak kullanılmıştır. Cevherî, muzâri bahrinin aruz tef'ilesi (beytin ilk şatırının son cüzü) olan **فاعِلان** de sakın olan yedinci harfin düşürülmesiyle elde edilen mekfûf şeklinin **فاعِلات** (---ب) câiz olduğunu ifade ederek muzârinin bu haliyle müctes bahrine benzediğini belirtir (*Kitâbü 'Arûzi'l-Varağa*, s. 86 vd.; krş. İbn Abdürrabbih, V, 473).

Aruza dair klasik kitaplarda ve bunlara muhteva bakımından sadık kalan yeni Arapça eserlerde muzâri bahrinin yukarıda sayılan vezinleri yanında şairlerin uygulamada ortaya koyduğu yenilikleri göz önüne alan eserlerde bu bahrin başka vezinlerine de yer verilmiştir. Nitekim Celâl el-Hanefî'nin örnekleriyle tesbit etmiş olduğu vezinler şunlardır (*el-'Arûz*, s. 89-90):

- 1) ---ب/---ب//---ب/---ب
- 2) ---ب/---ب//---ب/---ب= (fâilân)
- 3) ---ب/---ب//---ب/---ب
- 4) ---ب/---ب//---ب/---ب
- 5) ---ب/---ب//---ب/---ب
---ب/---ب//---ب/---ب
---ب/---ب//---ب/---ب
---ب/---ب//---ب/---ب

Muzâri bahri Fars ve özellikle Türk edebiyatında ve bu konuda yazılmış eserlerde ikinci daire olan muhtelifenin içinde yer almıştır (*DîA*, IV, 485).

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmus Tercümesi, III, 335-337; İbn Abdürrabbih, *el-'İkdü'l-ferid*, V, 472, 473; İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *Kitâbü 'Arûzi'l-varağa* (nşr. Sâlih Cemâl Bedevî), Mekke 1406/1985, s. 55 vd., 86, 87; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-'Umde* (nşr. Muhammed Karkazân), Beyrut 1408/1988, I, 269-294; Hatîb et-Tebrîzî, *el-Vâfi fi'l-'arûz ve'l-kavâfi* (nşr. Ömer Yahyâ – Fahrreddin Kabâve), Dimaşk 1399/1979, s. 163-166; İbnü'd-Demâminî, *el-'Uyûnü'l-gâmise 'alâ habâya'r-Râmize* (nşr. Hassânî Hasan Abdullah), Kahire 1383/1973, s. 209; İbn Ebû Şeneb, *Tuhfetü'l-edeb*, Paris 1954, s. 81, 84; Safâ Hulûsî, *Fennü't-takâtî'i's-ş-î'rî ve'l-kâfiye*, Beyrut 1966, s. 166-169; Celâl el-Hanefî, *el-'Arûz*, Bağdad 1398/1977-78, s. 79-90; Abdürrizâ Ali, *el-'Arûz ve'l-kâfiye*, Musul 1409/1989, s. 136-139; Mahmûd Fâhûrî, *Sefinetü's-şu'ara'*, Halep 1410/1990, s. 110-113; Emîl Bedî Ya'kûb, *el-Mu'cemü'l-mufaşşal fi 'ilmi'l-'arûz ve'l-kâfiye ve funûni's-ş-î'r*, Beyrut 1411/1991, s. 138-141; Gotthold Weil, "Arûz", *IA*, I, 626, 629, 633; G. Meredith-Owens, "Arûz", *EP* (İng.), I, 670-672; Nihad M. Çetin, "Arûz", *DîA*, III, 428-429, 432; a.mlf., "Bahir", a.e., IV, 484-485.

TEFİK RÜŞTÜ TOPUZOĞLU

MUZİKA-I HÜMÂYUN

(موزيقة همایون)

Osmanlılar'da
mehterhânenin yerine kurulan
saray bando ve orkestrası;
buna icracı yetiştirmek
ve Türk mûsikisi öğretimi vermek
amacıyla oluşturulan kuruluş.

II. Mahmud tarafından 1826'da Yeniçeri Ocağı ile birlikte Mehterhâne de ilga edil-

Muzika-i Hümâyun kumandanlarından Callisto Guatelli

dikten sonra yerine Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye adıyla yeni bir teşkilât oluşturulmuştu. Buna bağlı olarak Batı'daki askerî mızıkâ takımı bandonun da kurulması yönünde çalışmalar başlamış ve Enderun'daki gençlerden bir boru-trampet takımı teşkil edilmişti. Bu takım, süvari borazanı Vaybelim Ahmed Ağa ve trampetçi Ahmed Usta tarafından çalıştırılmaktaydı. Ancak bandonun daha iyi yetişmesini temin için yabancı bir elemanın istihdamı düşünülerek İstanbul'da bulunan Fransız çalgı ustası Manguel bu iş için görevlendirildi. İki yıl kadar bu vazifeyi yürüten Manguel'den beklenen verim alınamayanca Sardunya-Piemonte Krallığı'nın İstanbul büyükelçisi Marquie Groppolo aracılığıyla ünlü opera bestecisi Gaetano Donizetti'nin ağabeyi Giuseppe Donizetti "Muzıkâ-i Hümâyun ustakânı" unvanı ile İstanbul'a getirildi ve padişah tarafından kabul edilip göreve başladı (17 Eylül 1828).

Donizetti'nin çok geniş yetkilerle donatıldığı anlaşılmaktadır. Fransız ve İtalyan ordularında uzun süre bando şefliği yapmış olan Donizetti çalıştıracağı gençlerin mûsiki nazariyatı ve Hamparsum notasını bildiklerini görünce kendisi de bu notayı öğrendi. Donizetti Batı notasını öğretmekle işe başladı; İtalya'dan yeni sazlar ve her saz için yeni öğreticiler getirildi. Öğrencilerin üstün başarıları sonucunda altı ay gibi kısa bir sürede yirmi bir çalıcıdan oluşan yeni bando takımı padişahın huzurunda konser verebilecek düzeye geldi. Kurulan ilk bandonun padişaha gittiği yerlerde refakat ettiği, askerî eğitim ve törenlere katıldığı, yabancı devlet adamlarının ağırlandığında görev yaptığı belirtilmektedir. Ciddi bir öğretici olduğu belirtilen Donizetti'nin repertuarı sadece bando mûsikisinden ibaret değildi. Çalışmalarında İtalyanca sözlü parçalar ve opera aryları da yer almaktaydı. İlk bando repertuarı tam olarak bilinmiyorsa da eldeki bazı bilgilerle bunun polka, vals, mazurka ve çeşitli yabancı bestecilerin marşlarından ibaret olduğu anlaşılmaktadır.

1831'de orduya subay yetiştirmek amacıyla Mekteb-i Umûm-ı Harbiyye ile Muzika-i Hümâyun ve askerî bandolara mızıkacı temini için Muzika-i Hümâyun Mektebi kurulmasına karar verilmesinden üç yıl sonra mektep Maçka'da açıldı. Bu mektepte mûsiki öğretiminin yanı sıra Enderun ağalarıyla padişahın hizmetinde bulunacak kişilerin eğitilmesi de öngörülüyordu.